

Външнотърговски отношения на ЕС с регионите за сключване на споразумения за икономическо партньорство в Африка

Едуард Маринов*

Резюме: Представени са основните характеристики на търговските отношения на ЕС с регионите за сключване на Споразумения за икономическо партньорство в Африка. Времевият период, обхванат от изследването, е 2003-2013 г. В рамките на анализа са разгледани динамиката, географската и стоковата структура на външнотърговските потоци. Обобщени са тенденциите в търговските отношения на ЕС с регионите за сключване на Споразумения за икономическо партньорство в Африка. Анализирани са мястото на страните – членки на ЕС от Централна и Източна Европа в търговските отношения на ЕС с регионите за сключване на Споразумения за икономическо партньорство в Африка. В заключение са направени някои изводи относно тенденциите в търговските отношения – както по отношение на ЕС като цяло, така и някои специфични особености в развитието на външнотърговските връзки на страните от Централна и Източна Европа, като е обърнато специално внимание и на представянето на България.

* Едуард Маринов е доктор, асистент в Института за икономически изследвания при БАН, секция „Международна икономика“, e-mail: eddie.marinov@gmail.com.

Ключови думи: Споразумения за икономическо партньорство (СИП), Централна и Източна Европа, Африка, Субсахарска Африка.

JEL: F15, F55.

Въведение

Европа и Африка са съседи – континенти, свързани от обща история, култура и географска близост, както и от активен обмен на икономическо и политическо ниво. Сътрудничеството между Европа и Африка отразява богатата и разнообразна природа на отношенията между двата континента, отразявайки и сегашните икономически и политически реалности. Африка е извън традиционната търговска политика на ЕС, най-вече поради факта, че почти всички държави на континента са развиващи се.

Преференциалните търговски режими, които ЕС прилага спрямо развиващите се държави, се опират на два основни стълба. Единият е Общата система за преференции (ОСПр) – това е самостоятелна търговска договореност, чрез която ЕС предлага преференциален достъп до своя пазар за определени чуждестранни стоки

без изискване за реципрочност под формата на намалени или нулеви мита. Вторият стълб са споразуменията за икономическо партньорство (СИП) с региони от Африка, Карибския и Тихоокеанския басейн, преговорите за които текат в рамките на Споразумението от Котону (2000 г.).

СИП са споразумения за търговия и сътрудничество за установяване на нов търговски режим между ЕС и страните от Африка, Карибите и Тихоокеанския басейн (АКТБ). Те са създадени с цел установяването на съвместими със СТО, ориентирани към икономическо развитие, реципрочни търговски споразумения между Европа и нейните традиционни търговски партньори сред развиващите се страни, като същевременно насърчават регионалната интеграция, подобряването на търговския капацитет и други интервенции за подпомагане на партньорите в развиващите се региони, тъй като икономическата интеграция допринася за икономическата ефективност (Стефанова, 2014). СИП първоначално са предназначени за създаване на изцяло нова рамка за търговските потоци и инвестициите между ЕС и страните от АКТБ, подпомагайки и стимулирайки наред с други положителни фактори регионалната интеграция между държавите от АКТБ. Последните са групирани в седем региона: пет в Африка, един в Карибско море и един в Тихия океан (ЕС, 2015).

ЕС е жизненоважна дестинация за износа на Африка – той е не само източник на чуждестранни инвестиции, но и съществен фактор за интеграцията на континента в глобалната икономика. Същевременно, въпреки че много от африканските страни са малки и слаборазвити, взети заедно, тези от тях, с които ЕС води преговори за сключване на споразумения за икономическо партньорство, заемат едно от водещите места като търговски партньор на Съюза – за 2013 г. те се нареждат на 5-о място по общ обем на търговските потоци с дял

от 4.8% и стойност от 165 млрд. евро. От такава гледна точка при вноса африканските страни са шести след Китай, Русия, САЩ, Швейцария и Норвегия с дял от 5.1% (86 млрд. евро), а при износа – пети след САЩ, Китай, Швейцария и Русия с 4.6% (79 млрд.).¹

Динамика на външотърговските потоци на ЕС с регионите за сключване на СИП

Африканските държави, участващи в Споразумението от Котону, осъществяват малко над половината от търговията на континента с ЕС (51,4%). За същата година вноса на Съюза от тях е близо 86 млрд., а износа – 79 млрд. Двата показателя са близки и като дялове от търговията на ЕС с Африка – съответно 51 и 52%. За периода 2003-2013 г. износа нараства по-бързо от вноса и като стойност – съответно с 41 млрд. евро (2.1 пъти) и с 42 млрд. евро. (малко над 2.15 пъти).

През 2009 г. и при двата показателя се наблюдава спад (19 млрд. евро при вноса и 11 млрд. при износа), свидетелстващ за отражението на кризата в Евроразона, най-вече от гледна точка на свиването на вноса на ЕС от държавите от Субсахарска Африка. През следващите години обаче този спад е компенсиран – при износа още през 2010 г., а при вноса – през 2011 г. Към края на разглеждания период стойността на износа се запазва на относително постоянно ниво, нараствайки с по-бавни темпове, отколкото преди 2009 г. – едва с 3 млрд. евро (4%) от 2011 до 2013 г. При вноса е налице сериозно увеличение

¹ Източник на всички използвани данни е Евростат. Стоковата структура на търговията е представена по основни раздели и конкретни стокови групи от стандартната международна търговска класификация.

Икономическо развитие

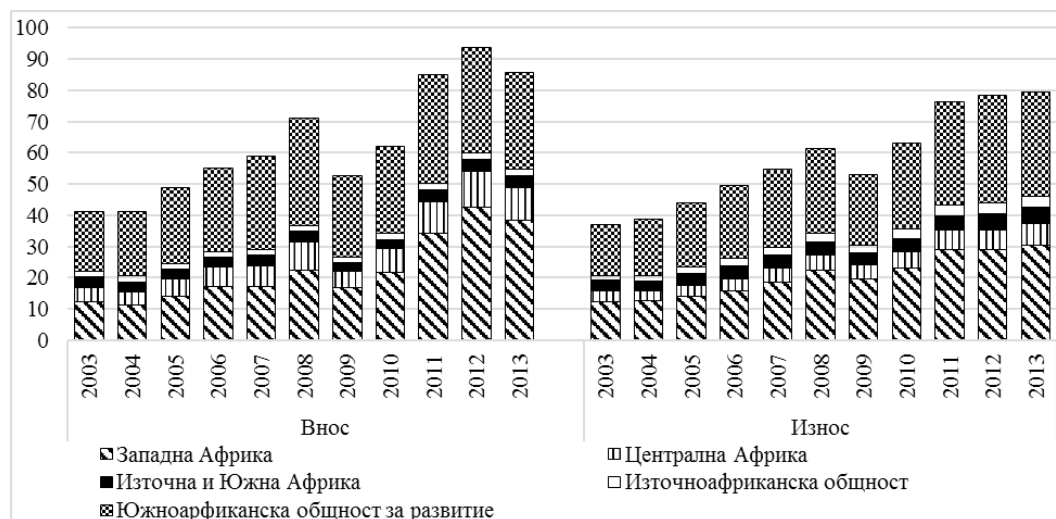
през 2012 г. спрямо предходната година (9 млрд.), но през 2013 г. и тук обемът на търговията се връща до равнищата от 2011 г.

Очертаните тенденции са сходни с тези в общата търговия на ЕС, макар че в сравнение със Съюза търговските потоци със Субсахарска Африка нарастват малко по-бързо – с 29% при вноса и 14% при износа. Това води и до повишаване на дела на африканските страни, обхванати от Споразумението от Котону, в общата търговия на ЕС – от 4.3% през 2003 до 4.8% през 2013 г., като увеличението при вноса е по-съществено и като дял, отколкото при износа – съответно с 0.7 и 0.4 процентни пункта. Това е резултат и от факта, че за разлика от вноса от африканските държави, след увеличението през 2012 г. през 2013 г. общият внос на ЕС спада под нивата от 2011 г.

За 2013 г. най-големият търговски партньор на ЕС сред регионите от континента за сключване на Споразумения за икономическо партньорство (виж фигура 1) е този на Западна Африка – 69 млрд. евро (2% от

общата търговия на Съюза), следван от Южноафриканската общност за развитие – 64 млрд. (1.9%). Значително по-ниски са стойностите на търговските потоци с регионите на Централна Африка – 17 млрд. (0.5%), Източна и Южна Африка – 9 млрд. (0.3%) и Източноафриканската общност – близо 6 млрд. (0.2%).

Подобно е положението при вноса – тук Западна Африка е с дял от 44% от вноса от ЕС сред регионите от континента (38 млрд. евро), Южноафриканската общност за развитие – с 36% (31 млрд.), Централна Африка – 12% (12 млрд.), Източна и Южна Африка – 5% (4 млрд.), а ЕАС – 3% (2 млрд. евро). Не така стоят нещата при износа – ЕС продава най-много на Южноафриканската общност за развитие – 33 млрд. евро (42% от износа за Субсахарска Африка), следвана от Западна Африка – 30 млрд. (38%), а трите по-малки региона запазват позициите си съответно със 7.5 и 4 млрд., като разликата е в дяловете им – респ. 9.6 и 4%.

Фигура 1. Външнотърговски потоци между ЕС и регионите за сключване на СИП (млрд. евро)

Източник: Eurostat

За периода 2003-2013 г. обемът на търговията на ЕС с държавите от региона на Западна Африка, с които вече има изготвено СИП, нараства почти три пъти. Увеличението е най-голямо спрямо всички останали региони и е с над 30% повече от средното както за Африка, така и за държавите от континента в рамките на преговорите за сключване на СИП (по 2,1 пъти). Общият обем на търговията за 2013 г. е близо 69 млрд. евро, от които по-голяма част се дължат на вноса – 38 млрд. В рамките на изследвания период регионът измества този на Южноафриканската общност за развитие от лидерската му позиция в търговията с ЕС – това се дължи най-вече на почти двойното покачване на стойността на вноса на Съюза от 2010 до 2012 г. (от 21.7 на 42.4 млрд. евро). За целия период вносът на ЕС нараства значително – от 12.5 до 38 млрд. евро, докато при износа увеличението е по-малко – 2.5 пъти (от 12.5 до 30 млрд. евро). И при двата показателя през 2009 г. се отчита слаб спад, но той е компенсиран още през следващата година и през 2011 г. е отбелязано сериозно увеличение на стойностите (с 55% при вноса и 22% при износа). Регионът заема 2% от общите търговски потоци на ЕС (2.3 при вноса и 1.7 при износа) и малко над 1/5 (21.4%) от търговията на Съюза с Африка (съответно 22.7% от вноса и 19.9% от износа). За целия изследван период салдото на ЕС остава отрицателно – то нараства от 44 млн. през 2003 до 7.8 млрд. през 2013 г., като най-високо е през 2012 г. – над 13.5 млрд. евро. Търговията на ЕС с региона на Западна Африка е доминирана от Нигерия (59%), следвана от Гана (11%) и Кот д'Ивоар (8%). Това са трите държави, които реализират над 90% от стойността на вноса (съответно 75, 9 и 9%), докато при износа водеща, макар и с по-нисък дял, е Нигерия (39%), следвана от Того, Гана и Сенегал (по 11%).

Второ място сред регионите за сключване на СИП като търговски партньор на

ЕС през 2013 г. заема регионът на Южноафриканската общност за развитие с 64.3 млрд. евро, или 39% от търговията на ЕС с тях (36% от вноса и 42% от износа). Делът на търговията на ЕС с региона е 1.9% от общия обем на извънобщностната търговия. В началото на разглеждания период Южноафриканската общност за развитие е лидер сред останалите региони от АКТБ (35.1 млрд. евро за 2003 г.), но както посочихме, през 2012 г. е изместена от Западна Африка. През 2003 г. вносът превишава износа с около 20% – съответно 19 и 16 млрд. евро, докато през 2013 г. стойностите на двата показателя вече се приближават (макар и с лек превес на експорта) – съответно 31 и 33 млрд. евро. Вижда се, че докато до 2011 г. търговският баланс е отрицателен, през последните две години от разглеждания период той става положителен, което се дължи на намаляването на вноса през 2012 и 2013 г. (съответно с 1 и 3 млрд. евро) спрямо предходната година. Регионът запазва лидерското си място като експортна дестинация за ЕС през целия период (за 2013 г. – 1,9% от извънобщностния износ, 21,7% от износа за африканските региони от АКТБ), но като източник на внос през последните години е изпреварен отново от Западна Африка. През 2009 г. както при вноса, така и при износа се наблюдава характерният за всички региони от АКТБ спад в търговията с ЕС (съответно с 8 и 4 млрд. евро), който през 2011 г. е компенсиран и за двата индикатора. Общото нарастване на обема на търговията за целия изследван период е 1.8 пъти, но поради отбелязания спад на вноса през последните години той се е увеличил за 2013 спрямо 2003 г. с 1.6 пъти, докато при износа повишението е повече от двойно. Безспорен лидер в търговията на ЕС с региона на Южноафриканската общност за развитие е РЮА, която заема близо 2/3 от общата ѝ стойност, близо 3/4 от износа и половината от вноса. Другата държава с

Икономическо развитие

по-сериозно присъствие в търговията на ЕС е Ангола (24% от търговията, 30% от вноса и 19% от износа).

През периода 2003-2013 г. търговията на Европейския съюз с региона на Централна Африка, където действащо междинно СИП има единствено с Камерун, расте с 2.2 пъти, достигайки до 17.4 млрд. евро. И тук вносът на ЕС се увеличава по-бързо от износа – съответно 2.4 и 2 пъти. През 2013 г. обемът на търговията възлиза на 17.4 млрд. евро, като вносът надвишава износа с около 50% (съответно 10.4 и 7 млрд. евро). Експортът нараства плавно през всички години от разглеждания период (от 3.5 млрд. евро през 2003 г.), докато през 2009 г. вносът намалява почти наполовина (до 5.2 млрд. евро), което е наваксано през 2011 г. През целия период отрицателните стойности на търговския баланс се повишават и през 2013 г. достигат 3.5 млрд. евро. През същата година Централна Африка е трета сред останалите региони за сключване на СИП с 10.5% от обема на търговията на ЕС с африканските страни от АКТЕ (съответно 12.2% от вноса и 8.8% от износа). Мястото на региона в извънобщностната търговия на ЕС обаче е незначително – 0.5%. Основни търговски партньори на ЕС тук са Екваториална Гвинея (26%), Камерун (24%), Габон (17%) и Конго (16%). Ранжирането им при вноса е същото (съответно 39, 23, 14 и 13%), а при износа лидер е Камерун (25%), следван от Габон (21%), Конго (20%) и ДР Конго (15%).

Регионът на Източна и Южна Африка, в който шест държави са договорили междинно СИП с ЕС (Мавриций, Сейшелските острови, Зимбабве и Мадагаскар, Замбия и Коморските острови), заема скромно място в търговията на ЕС – едва 0.3% от извънобщностната търговия и 5.5% от тази с африканските региони от АКТЕ. За 2013 г. обемът на търговията е 9.1 млрд. евро, като тук търговските потоци се увеличават най-слабо през разглеждания период –

1.3 пъти (от 6.8 млрд. евро през 2003 г.). За разлика от повечето други региони в Източна и Южна Африка, износът превишава вноса през целия изследван период (с изключение на първите две години), като положителната стойност на търговския баланс достига до 1.3 млрд. евро през 2013 г., когато износът е по-голям от вноса с повече от 25% (съответно 5.2 и 3.9 млрд. евро). Тенденцията се засилва и поради факта, че износът расте значително по-бързо (6 пъти за целия период) от износа, който почти запазва стойността си от 2003 г. (3.4 млрд. евро). Търговията на ЕС с региона на Източна и Южна Африка е разпределена между множество държави. Най-големи търговски партньори са Мавриций (21%) и Етиопия (19%), следвани от Мадагаскар (14%), Судан (12%) и Замбия (11%). Основните източници на внос са отново Мавриций (28%), Мадагаскар (19%) и Етиопия (14%), а износът е насочен главно към Етиопия (23%), Судан (18%) и Мавриций (17%).

Най-малкият сред регионите за сключване на СИП – Източноафриканската общност, е единственият, който се припокрива изцяло със съществуваща РИО и има сключено, макар и частично действащо, СИП с ЕС. Размерът на региона обаче го нарежда на последното място като търговски партньор на Съюза с обем на търговията от 5.7 млрд. евро през 2013 г., което представлява 3.4% от търговията на ЕС с африканските региони от АКТЕ и едва 0.2% от общия обем на извънобщностната търговия. Експортът преобладава през целия период, с изключение на двете години в началото. През 2013 г. той надвишава значително вноса (съответно 3.5 и 2.1 млрд. евро), а нарастването му спрямо 2003 г. е над 2.2 пъти. Импортът се увеличава доста по-слабо – едва 1.2 пъти. Така през 2013 г. търговският баланс е с положителна стойност от 1.4 млрд. евро. И при двата индикатора се наблюдава характерният за регионите от АКТЕ спад през 2009 г., но

тук той има съвсем минимално изражение (около 4%) и е наваксан още през следващата 2010 г. Търговията с Източноафриканската общност е доминирана от Кения (53%), която осъществява над половината и от вноса, и от износа в региона, следвана от Танзания (26%) и Уганда (16%).

Стокова структура на търговията на ЕС с регионите за сключване на СИП²

През 2013 г. в търговията на ЕС с Африка основно място заемат горивата (41%, 130 млрд. евро), следвани от машините (21%, 66 млрд.), другите преработени продукти (11%, 36 млрд.), храните (8%, 27 млрд.) и химикалите (7%, 23 млрд.). Вносът е концентриран предимно в продукти от първичния сектор – доминират горивата (64%, 107 млрд. евро), следвани от другите преработени продукти и храните (по 8%). Износът е сравнително по-диверсифициран, като водещи са машините (36%, 56 млрд. евро), следвани от горивата и другите преработени продукти (по 15%), химикалите (12%), храните (9%) и разнообразните готови продукти (7%).

Подобна е и стоковата структура на търговията на ЕС с държавите от Африка, включени в рамките на преговори за сключване на СИП – и тук първото място е за горивата (37%, 60 млрд. евро), следвани от машините (21%, 34 млрд.), другите

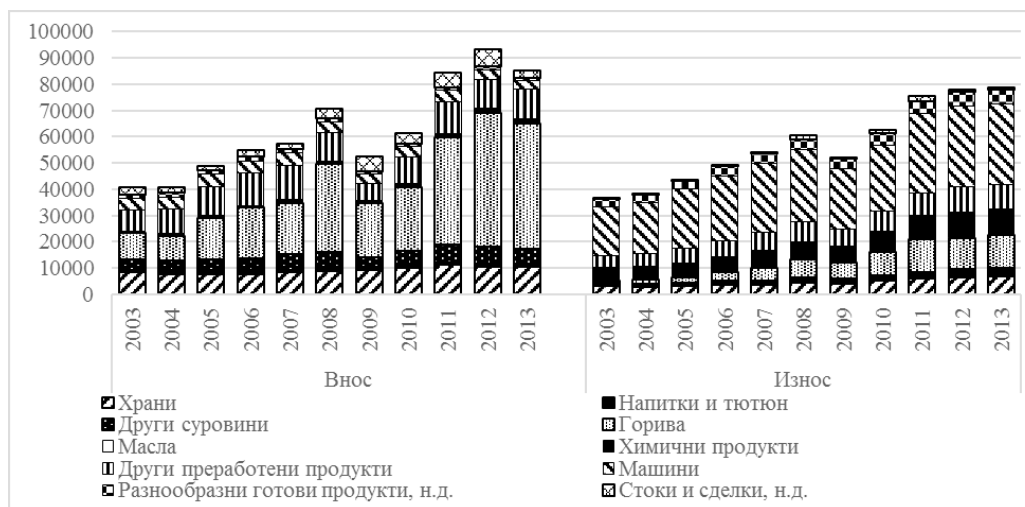
² По-нататък в текста съответните групи продукти са представени съкратено, както следва: храни и живи животни – **храни**; необработени материали, негодни за консумация – **други суровини**; артикули, класифицирани главно според вида на материала – **други преработени продукти**; мазнини, масла и восъци от животински и растителен произход – **масла**; минерални горива, масла и подобни продукти – **горива**; химични вещества и продукти – **химични продукти**; машини, оборудване и превозни средства – **машини**; безалкохолни и алкохолни напитки и тютюн – **напитки** и **тютюн**.

преработени продукти (12%, 21 млрд.), храните (11%, 17 млрд.) и химикалите (7%, 11 млрд.). Характерно е, че вносът на горива е с малко по-нисък дял от общия внос на ЕС (56%) за сметка на по-сериозното място на другите преработени продукти и храните (по 13%), докато структурата на износа е идентична с тази при търговията с целия континент – разликите при отделните продуктови групи са в рамките на 1-2 процентни пункта.

Общо търговията с държавите от АКТБ заема малко повече от половината от тази с цяла Африка (51%), но при отделните стокови групи са налице доста отклонения – най-голям е дялът на неклафицираните стоки и сделки (86%), напитките и тютюна (81%), другите суровини и храните (по 64%), а най-малък – на мазнините и разнообразните готови продукти (по 37%). Тези отклонения са по-силно изразени при вноса, където напитките и тютюнът и неклафицираните стоки и сделки, идващи от Субсахарска Африка, заемат почти целия обем на вноса от Африка (съответно 98 и 96%). Висок е и дялът на другите суровини и другите преработени продукти (по 84%) и храните (77%), докато при мазнините той е едва 20%, а при разнообразните готови продукти – 15%. Само три продуктови групи се отклоняват сериозно от общия дял при износа – и тук най-голям дял имат напитките и тютюна (73%) и неклафицираните стоки и сделки (67%), но с най-малък са другите суровини (30%).

Субсахарска Африка заема по-съществено място в общата извънобщностна търговия на ЕС (виж фигура 2) при храните (11%), горивата (10%) и напитките и тютюна (8%). Това са водещите групи стоки по този показател при вноса (съответно 12%, 14% и 10%), следвани от другите суровини (9%) и другите преработени продукти (7%), докато при износа по-голям дял имат горивата (10%), храните (9%) и мазнините (8%).

Икономическо развитие

Фигура 2. Стокова структура на търговията на ЕС със Субсахарска Африка (млрд. евро)

Източник: Eurostat

Въпреки че общият обем на вноса и износа на ЕС за африканските държави от АКТБ е почти еднакъв през 2013 г. (съответно 86 и 80 млрд. евро), налице са сериозни разлики в търговския баланс по отделните групи стоки – салдото е силно положително при машините (27 млрд. евро), химикалите (8 млрд.) и разнообразните готови продукти (4 млрд.) и със значително негативно изражение при горивата (35 млрд.), храните (6 млрд.) и другите суровини (5 млрд.).

За периода 2003-2013 г. най-много се увеличава търговията с горива (49% средногодишно, общо с 49 млрд. евро). При всички останали стокови групи повишаването е доста по-слабо (15-20%), като най-бавно расте търговията с машини и разнообразни готови продукти (13% средногодишно). Въпреки това, съществен като стойност е ръстът при машините (11 млрд.), другите суровини (8 млрд.), храните и химикалите (по 6 млрд.). Горивата са продуктовата група, при която е налице най-голямо повишение както при вноса, така и при износа (съответно 5 и 13 пъти). По-сериозното измерение при износа се дължи на по-ниската стойност за

началните години на периода – пог 1 млрд. евро, докато при вноса тя е малко над 10 млрд. Голямото нарастване на стойността на търговията с горива може да бъде обяснено донякъде с чувствителното покачване на цените на тези суровини на световните пазари, но влияние оказва и сключването на дългосрочни концесии и договори между някои от държавите в ЕС и тези в Субсахарска Африка. При всички останали продукти ръстът при износа за разглеждания период е 2-2.5 пъти, като в стойностно изражение най-сериозен е при машините (12 млрд. евро), химикалите и другите преработени продукти (по 5 млрд.) и храните (4 млрд.). Много по-слабо е увеличението на вноса – около 11-13% средногодишно за всички продукти с изключение на горивата (43%, 37 млрд. евро), другите преработени продукти (25%, 3 млрд.) и храните (19%, 2 млрд.), а при машините, разнообразните готови продукти и неклассифицираните друге стоки и сделки дори се наблюдава намаляване на вноса – с 0.5-1 млрд. евро за целия период.

През разглеждания период се наблюдават две отклонения от тенденцията

към нарастване на обема на търговията. Едното може да бъде обяснено донякъде с началото на световната финансова криза през 2009 г., когато намалява обемът на търговията с всички продуктови групи – най-чувствително при горивата (с 14 млрд. евро спрямо 2008 г.), другите преработени продукти и машините (с по 5 млрд.). При почти всички стоки обаче този спад е компенсиран още през следващата година с изключение на горивата и машините, при които стойността от 2008 г. е достигната през 2011 г. Другото отклонение е през последната година от разглеждания период, не е толкова сериозно (общо 7 млрд. евро) и не засяга всички стокови групи, а само некласифицираните стоки и сделки (3.5 млрд.), горивата (2.5 млрд.), другите суровини (1 млрд.) и машините (0.5 млрд.), докато при останалите продукти е налице нарастване, макар и по-слабо в сравнение с общата за периода тенденция. И при двата случая спадът за всички стокови групи е значително по-голям при вноса (общо 19 млрд. евро през 2009 г. и 8 млрд. през 2013 г.), отколкото при износа (общо 8 млрд. евро през 2009, а през 2013 г. се отчита дори увеличение с 1 млрд. евро).

Търговията на ЕС с най-големия търговски партньор сред регионите за сключване на СИП – Западна Африка, е концентрирана в горива (60%, 41 млрд. евро) и машини и храни (по 12%, 8 млрд. евро). Първите изцяло доминират вноса (80%), водят и при износа (36%), където по-съществено място заемат и машините (27%), а храните имат относително равен дял и в импорта, и в експорта (12%). Именно търговията с горива с този регион е и с най-висок дял в търговията на ЕС със Субсахарска Африка (69%), като той е много по-силно изразен при износа, отколкото при вноса (съответно 88% и 63%). В тази продуктова група Западна Африка има и отчетлив дял от общата извънобщностна търговия на ЕС – 6.7%. Това са стоките, при които нарастването на

обема на търговията е най-голямо – с 35 млрд. евро (59% средногодишно, 5 пъти при вноса и над 13 пъти при износа), докато при всички останали ръстът е с 11-17% средногодишно. Сериозното покачване на обема, особено на износа на горива, води и до увеличаващо се негативно изражение на общия търговски баланс през разглеждания период, достигащо до 8 млрд. евро за 2013 г., като отрицателното салдо в търговията с горива (19 млрд. евро) е компенсирано донякъде от положителното при машините (8 млрд.), химикалите и другите суровини (по 2 млрд.).

Въпреки че е доста по-малка като обем (17 млрд. евро за 2013 г.), стоките структура на търговията на ЕС с региона на Централна Африка е много сходна с тази със Западна Африка – доминират горивата (45%, 71% от вноса и едва 4% от износа), следвани от машините (16%, 39% от износа и под 0.5% от вноса), другите суровини (13% и по двата показателя) и храните (9%, 16% от износа и 6% от вноса). И тук търговският баланс е отрицателен (3.5 млрд. евро), но негативното изражение от вноса на горива (7 млрд. евро) е донякъде компенсирано от положителната стойност на салдото при машините (2.7 млрд. евро). Както и в търговията със Западна Африка, износет расте по-бавно от вноса, което води до увеличаване на дефицита по текущата сметка. Най-съществен ръст през разглеждания период бележат горивата (6 млрд. евро, 39% средногодишно), като той е значително по-голям при износа (8.5 пъти), отколкото при вноса (4.2 пъти). Макар и по-бавно и с по-ниски стойности, се увеличава и търговията с машини и други преработени изделия (по 1 млрд. евро, съответно 13 и 17% средногодишно). Като основен търгуван продукт в региона горивата заемат 13% от търговията на ЕС с африканските държави от АКТЕ, докато при всички останали продуктови групи тя е около 9-10% (с изключение на много слабо присъствие на мазнините – едва 3%). Единствено горивата имат

Икономическо развитие

и по-отчетливо място в извънобщностната търговия на ЕС – 1.2%, 1.5% от вноса.

Водещи в търговията на ЕС с региона на Южноафриканската общност за развитие са машините (30%, 19 млрд. евро), другите преработени продукти (21%, 14 млрд. евро) и горивата (17%, 11 млрд. евро), като първите заемат почти половината от износа за региона (49%), а другите две групи – почти 2/3 от вноса (съответно 28 и 32%). За периода 2003-2013 г. най-сериозно се повишава обемът на търговията с горива (с 8 млрд. евро), машини (с 6 млрд.) и други суровини (с 5 млрд.). Ръстът на износа общо е по-голям от този на вноса (съответно 2.1 и 1.6 пъти), което се отразява и върху промяната в търговския баланс – в началото на периода той е с негативно изражение от 3 млрд. евро, докато към края има същата, но вече положителна стойност. През 2013 г. салдото е силно положително при машините (13 млрд. евро), химикалите, разнообразните готови продукти и храните (по 2.5 млрд. евро) и отрицателно при горивата (9 млрд.) и другите суровини (4 млрд.). Южноафриканската общност за развитие заема важно място в общата търговия на ЕС със Субсахарска Африка с неклассифицирани стоки и сделки (75%, 86% от вноса), други суровини (67%, 78% от вноса), мазнини (64%, 75% от износа) и машини (56%, 81% от вноса). Регионът има относително по-силно присъствие в извънобщностната търговия на ЕС при другите суровини (3.7%) и напитките и тютюна (3.6%).

Въпреки относително малкия дял на региона на Източна и Южна Африка в търговията на ЕС с африканските региони за сключване на СИП (5.5%), той има по-сериозно място при разнообразните готови продукти (17%, 1 млрд. евро), напитките и тютюна и храните (по 13%, по 2 млрд. евро). От гледна точка на търговията със самия регион водещите търгувани продуктови групи са храните (27%) и машините (24%), като първите заемат 44% от вноса, а вторите – 42% от

износа на ЕС за региона. Както вече беше отбелязано, търговията на ЕС с Източна и Южна Африка се увеличава най-бавно в сравнение с останалите (едва 1.4 пъти) – единствено при химикалите и другите суровини повишението е малко по-голямо (съответно 2.8 и 2 пъти). Като позитивен обаче може да се отбележи фактът, че износът нараства по-бързо от вноса (съответно 1.6 и 1.2 пъти), което води и до положително салдо от 1.3 млрд. евро за 2013 г., дължащо се главно на положителните стойности при машините (2.1 млрд.) и химикалите (0.9 млрд.), а единствената стокова група с по-съществено негативно салдо са храните (1 млрд. евро).

Най-малкият регион за сключване на СИП – Източноафриканската общност, заема и най-незначително място в търговията на ЕС със Субсахарска Африка (3.4%, 5.7 млрд. евро), като единствените стоки с по-отчетливо присъствие са другите суровини (10%) и химикалите (8%). Основни в търговията са групите на машините (30%), храните (23%), химикалите и суровините (по 13%), като износът е концентриран главно в машини и химикали (съответно 46 и 22%), а вносът – в храна и суровини (съответно 51 и 29%). Износът расте близо два пъти по-бързо от вноса (съответно с 21 и 11% средногодишно), най-вече по отношение на горивата (5.5 пъти), напитките и тютюна (3.8 пъти) и храните (3.3 пъти). Като стойност най-голямо е увеличението на износа на машини (1 млрд. евро). По-бързият темп на нарастване на износа води и до постигането на положително салдо в търговията (1.4 млрд. за 2013 г.).

Мястото на страните – членки на ЕС, от Централна и Източна Европа в търговските отношения с регионите за сключване на СИП в Африка

Държавите от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) имат относително малък дял

от търговията на ЕС с Африка – 3.7% за 2013 г. (11.8 млрд. евро), като той е значително по-висок при износа (5.9%), отколкото при вноса (1.6%). Износът е и с доста по-големи стойности, превишавайки вноса над 3 пъти – съответно 9 млрд. и 2.7 млрд. евро за 2013 г.

Най-активни в търговията с Африка са Полша (24.4% от обема на търговията на ЦИЕ), Румъния (20.5%) и Чехия (13.7%), а на четвърто място е България с 10.3%. При вноса безспорен лидер е Полша (33.1%), следвана от Румъния, Чехия и Словения (с по около 13%) и България (8.6%), а сред най-големите износни дестинации са Румъния (22.7%) и Полша (21.8%), следвани от Чехия (13.9%), Унгария (11.9%) и България (10.8%). Единствената държава от ЦИЕ, която има по-сериозно присъствие (над 1%) в стойността на търговията на ЕС с държавите в Африка, е Полша (1.1%) с 0.8% от вноса и 1.4% от износа на ЕС за континента.

Съществени са разликите в динамиката на търговията на страните от Централна и Източна Европа с Африка – средногодишно обемът на търговията се увеличава близо три пъти по-бързо от този на ЕС-28 (съответно 28 и 10%), но процесът не протича равномерно – наблюдават се сериозни разминавания за отделните държави. Най-бързо се покачва търговията на България (70% средногодишно, общо нарастване от близо 1.1 млрд. евро), а най-голяма като стойност е промяната за Полша (2 млрд. евро), където обаче темпът на растеж е доста по-нисък (22% средногодишно), и Румъния (2 млрд. евро), като тук увеличението е доста по-значително (43% средногодишно).

Най-съществено място в търговията на страните от ЦИЕ с Африка през 2013 г. заемат машините (39%), следвани от храните (15%), другите суровини и другите преработени продукти (по 12%). Машините доминират и износа (42%), и вноса (29%), като при износа втора група са храните (16%), следвани от другите суровини (13%),

а при вноса второто място е за другите суровини (23%), следвани от храните (12%), другите преработени продукти, горивата и химикалите (по 9%). Салдото за 2013 г. е положително във всички стокови групи, с изключение на напитките и тютюна, достигайки до 1 млрд. евро при храните и 3 млрд. при машините.

През 2013 г. общият обем на търговията на страните от ЦИЕ с тези от Субсахарска Африка е на стойност 5.2 млрд. евро, като износът превишава вноса почти тройно – съответно 3.8 и 1.4 млрд. евро. И по този показател дялът на държавите от ЦИЕ от общата търговия на ЕС е относително нисък – 3.2%, като при износа той е доста по-висок, отколкото при вноса – съответно 4.7 и 1.7% от стойността на съответния показател за ЕС-28. Трябва да се отбележи, че дялът на африканските държави от АКТБ спрямо общата търговия с Африка е доста по-нисък при страните от ЦИЕ, отколкото при ЕС-28 – съответно 44 и 51%.

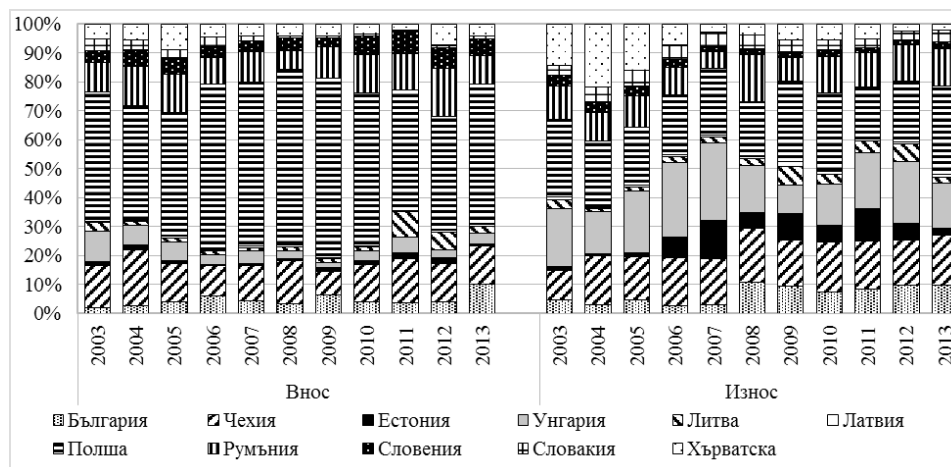
Лидер в търговията със Субсахарска Африка (виж фигура 3) отново е Полша (36%, 1.9 млрд. евро за 2013 г.), следвана от Чехия (16%), Румъния и Унгария (по 12%) и България (10%), а останалите страни заемат относително малък дял от обема на търговията – по 1-3%. Полша е и единствената държава, която има по-съществен дял от търговията на ЕС-28 със страните от Субсахарска Африка – 1.1% през 2013 г. Подобна е ситуацията и по отношение на износа, а при вноса доминацията на Полша е още по-ясно изразена (49%). Други държави с по-сериозен дял са Чехия (13%), България и Румъния (по 10%), а при всички останали страни през 2013 г. вносът е на стойност под 85 млн. евро.

Както беше посочено, общо за страните от ЦИЕ дялът на търговията със Субсахарска Африка спрямо тази с целия континент е доста по-нисък от този на ЕС-28. Тук обаче разликите между отделните държави са огромни – ако при някои страни от АКТБ за-

Икономическо развитие

емат едва 20-30% от търговията с Африка (Словения, Латвия, Румъния, Словакия, Литва), то при други делят надвишава този за ЕС-28 – (Чехия, Унгария), стигайки до 65% при Полша и 75% при Естония. За България това съотношение е близко до средното за ЦИЕ – 42%. Сходно е и съотношението при износа – при повечето държави измерението му е с 2-5 процентни пункта по-ниско, с изключение на лидерите Естония (77%) и Полша (57%), както и на България (36%). Малко по-различно е положението при вноса, където най-висок дял на търговията със Субсахарска Африка

ветно 2.1 и 3.5 пъти за периода 2003-2013 г.). Лидер отново е България със средногодишен ръст от 85%, следвана от Латвия (46%), Естония (36%) и Чехия (32%). И тук в стойностно изражение водещо място заема Полша (1.3 млрд. евро), следвана от Чехия (650 млн. евро), Румъния (460 млн.) и България (400 млн.). Важно е да се отбележи, че огромният ръст, който се наблюдава при България, а и при някои от другите страни от ЦИЕ, се дължи до голяма степен на много ниските базови обеми на търговията от 2003 г.

Фигура 3. Дял на държавите от ЦИЕ от търговията със страните от АКТБ (%)

Източник: Eurostat

спрямо тази с целия континент се наблюдава при Полша (79%) и България (64%), следвани от Унгария и Естония (по 60%) и Чехия (54%), докато за Словакия този дял е едва 10%. Тези тенденции произтичат както от поддържането на наследени от миналото външнотърговски връзки с конкретни африкански държави, така и от опита на някои от страните в ЦИЕ да диверсифицират външнотърговските си взаимоотношения, особено във връзка с износа.

И при търговията със страните от АКТБ нарастването в държавите от ЦИЕ е доста по-голямо, отколкото в ЕС-28 (съот-

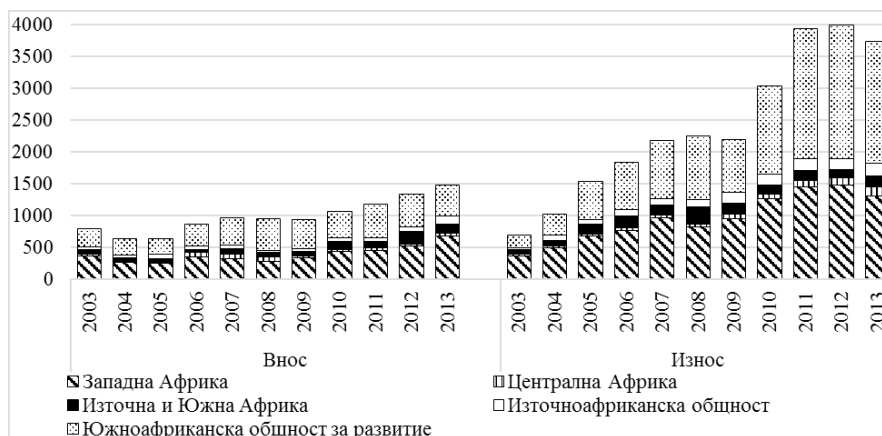
При този показател, както и при търговията с цяла Африка, същественият ръст е предимно в резултат от повишаването на стойността на износа. През 2003 г. вносът и износът стартират при относително еднакви нива – съответно 0.8 и 0.7 млрд. евро, но докато първият показател расте с едва 0.7 млрд. евро (8% средногодишно), при втория повишението е с над 3 млрд. (40% средногодишно). И по двата показателя лидер като дял е България (съответно 73 и 91% средногодишно), а като стойност – Полша (съответно 360 и 950 млн. евро). Но докато при износа почти всички държави от ЦИЕ отбе-

лязват сериозен средногодишен ръст (Унгария, Литва, Словения – по 25-30%; Румъния, Полша, Словакия – по 45-50% Латвия – 60%, Чехия – 74%, Естония – 81%), при вноса единствените страни освен България, при които има по-осезаемо увеличение, са Латвия (18%), Словения (14%) и Полша (10%), а при Естония, Унгария и Словакия дори се отчита спад (съответно с 18, 35 и 53% за 2013 спрямо 2003 г.). Влиянието на глобалната криза при търговията със страните от АКТБ е още по-слабо изразено – през 2009 г. нейният обем намалява с едва 60 млн. евро. Наблюдава се обаче минимален спад и през последната година от периода, дължащ се най-вече на намаление в търговията на Естония (150 млн. евро), Унгария (280 млн. евро), Литва (190 млн. евро) и Румъния (90 млн. евро), който е донякъде компенсирал от ръст при Полша (480 млн.) и България (50 млн.).

Търговията на държавите от ЦИЕ с тези от Субсахарска Африка е доминирана от машините (42%, 1.5 млрд. евро), следвани от другите преработени продукти (13%, 690 млн. евро), другите суровини (12%, 640 млн.) и храните (11%, 560 млн.). Другите суровини и напитките и тютюна са единствените групови стоки с по-съществен дял в общата търговия на ЕС – съответно 5.3 и 5.1%,

като при вторите делът на вноса на ЦИЕ е 14.2% от този на ЕС. Именно това е и продуктовата група, при която делът на търговията с държавите от АКТБ спрямо тази с целия континент е най-голям – 77% (99.9% от вноса), следвана от мазнините (55%, 64% от износа) и другите суровини и машините (по 48%). В това отношение значителен дял при вноса имат и храните (83%), другите преработени продукти (73%) и другите суровини (64%). И тук, както при търговията с целия континент, най-сериозно повишение се отчита при мазнините (над 100 пъти), следвани от горивата (над 10 пъти) и машините (над 4 пъти), като този ръст е концентриран главно в износа.

Основни търговски партньори на държавите от ЦИЕ сред регионите за сключване на СИП (виж фигура 4) са Южноафриканската общност за развитие (46%, 2.4 млрд. евро) и Западна Африка (38%, 1.9 млрд.), следвани от Източна и Южна Африка и Източноафриканската общност (по 6%, 320 млн. евро) и Централна Африка (3.5%, 180 млн.). Делът на лидерите при износа е още по-висок – съответно 51 и 34%, а при вноса позициите им са разменени – Западна Африка (46%) и Южноафриканската общност за развитие (33%).

Фигура 4. Търговия на страните от ЦИЕ с регионите за сключване на СИП в Африка (млн. евро)

Източник: Eurostat

Икономическо развитие

Най-голям ръст през разглеждания период бележат Южноафриканската общност за развитие (45% средногодишно) и Източноафриканската общност (38%), като тази тенденция е още по-силно изразена при износа (съответно 84 и 56% средногодишен ръст). При вноса най-значително е процентното нарастване в Източноафриканската общност (26% средногодишно), най-ниско – в Централна Африка (11%), а в останалите региони то е около 15%. В началото на изследвания период (2003-2005 г.) лидер в търговията на страните от ЦИЕ (както е и за целия ЕС) е регионът на Западна Африка, след което обемът ѝ се изравнява с този на търговията с Южноафриканската общност за развитие (2006-2010 г.), която продължава да заема водещо място и през последните години, най-вече поради значително по-сериозното нарастване на износа за този регион.

Заклучение

Представеният анализ на динамиката на търговията на ЕС с африканските региони за сключване на СИП позволява да се направи изводът, че стойността ѝ нараства малко по-бързо от общата извънобщностна търговия на Съюза. Динамиката на търговията в отделните региони е различна поради техните конкретни характеристики, но държавите, с които има сключени междинни СИП, заемат все по-предни места в търговията с ЕС на съответните региони. Въпреки че не са лидери, търговията с тях нараства с изпреварващи темпове спрямо останалите страни в регионите. Посочената тенденция е много по-силно изразена по отношение на вноса на ЕС от тези държави, тъй като междинните СИП дават правото на безмитен внос без ограничения за почти всички стоки.

Анализът на стоковата структура на търговията на ЕС с регионите за сключване на СИП в Африка още веднъж подчертава силната зависимост на Субсахарска Аф-

рика от износа на продукти от първичния сектор и вноса на преработени продукти. Това е ясен индикатор за потенциалните възможности, които се откриват пред развитите индустриални държави, за износ на преработени продукти в тази част на света. Тази тенденция е характерна за търговията на ЕС както с целия регион, така и с всеки от съществуващите блокове за сключване на СИП. За отделните региони са характерни различни тенденции в динамиката на търговските потоци, като растящият дефицит по текущата сметка в търговията със Западна и Централна Африка е компенсиран само донякъде от обратната тенденция в останалите региони. Обемът на търговията с всички стокови групи има ясно изразена тенденция към нарастване, като изключение е 2009 г., когато се наблюдава спад на стойността на търговията с всички стоки в резултат от световната финансова криза. Намаление се отчита и през 2013 г., но то засяга само вноса на определени продуктови групи.

Обемът на търговията на страните от ЦИЕ както с Африка общо, така и с държавите от АКТБ показва значително по-съществен ръст от този на ЕС-28. Това се дължи основно на много по-бързото повишаване на износа (4-5 пъти по-голямо, отколкото при ЕС-28), докато вносът се увеличава с близки до общите за Съюза темпове. При търговията на страните от Централна и Източна Европа се наблюдават характерните за целия ЕС тенденции и по отношение на стоковата структура – търговията е концентрирана в относително малко групи стоки, и като географско разпределение – лидери са регионите на Южноафриканската общност за развитие и Западна Африка, които разменят местата си в продължение на разглеждания период. За разлика от търговията и на Африка, и на държавите от АКТБ с ЕС обаче, при ЦИЕ не се наблюдават сериозни спадове в резултат от глобалната финансова криза

и от кризата в Евророната. Другата съществена разлика при търговията на държавите от ЦИЕ със Субсахарска Африка е много по-голямото нарастване на износа през разглеждания период в сравнение както с това на вноса, така и с ръста на износа на ЕС-28 за региона.

Въпреки по-малкия обем на търговията в сравнение с Полша, която, като най-голяма от разглежданите икономики, е безспорен лидер, а също и в сравнение с Румъния и Чехия, по всички показатели България заема едно от челните места в търговията с Африка. Тя е сред водещите в Централна и Източна Европа и в търговията с държавите в рамките на преговори за сключване на СИП, като е безспорен лидер по отношение на темповете на нарастване както на вноса, така и на износа.

Тъй като може да се очаква, че стагнацията в ЕС ще продължава и вътрешното търсене в България ще е слабо, растежът ще се определя от възможностите за износ, особено извън ЕС, а в този смисъл всякакви политики за насърчаване на износа са от фундаментално значение за растежа и стабилността на икономиката в средносрочна перспектива. Според скорошно емпирично проучване „българските компании, извършващи чуждестранни сделки, имат възможност за разширение на своя износ, без да увеличават производствените си мощности“ (Несторов, 2015), което, заедно с бързото нарастване на износа към Субсахарска Африка, още веднъж подчертава потенциала, който регионът открива пред България.

Оценявайки външнотърговските отношения на ЕС с държавите от Субсахарска Африка става ясно, че Съюзът не отделя необходимото внимание на африканския континент, особено от гл.г. на факта, че страните от този регион, с които води преговори за сключване на споразумения за икономическо партньорство, са едни от основните му търговски партньори. Това е свързано най-вече с ефективността на

политиката за развитие на ЕС, която очевидно има нужда от сериозно преосмисляне. Въпреки че в основата на новата рамка на търговските отношения с държавите от Субсахарска Африка – споразуменията за икономическо партньорство, е залегнал принципът „да съдействаме на тези държави да си помогнат сами“, той по-скоро остава декларативен. Причината е, че ЕС, и по-конкретно някои отделни държави-членки, подобно на другите големи световни икономически сили, участват в глобалната борба за ресурси, защитавайки най-вече собствените си интереси. Това, заедно с агресивното навлизане на новите глобални икономически играчи в Африка, налага цялостно преосмисляне на политиката спрямо държавите от континента не само от страна на ЕС, но и в националните външнотърговски стратегии на държавите членки, включително и на България.

Цитирани източници:

Несторов, Н., 2015. Изследване на външнотърговската дейност на българските фирми. В: Иновациите: Двигател за икономическия растеж – 2015, ВУЗФ, С., с. 20-24.

(Nestorov, N., 2015. *Izsledvane na vanshno-tarhovskata deynost na balgarskite firmi*. V: *Inovatsiite: Dvigatel za ikonomicheskia rastezh* – 2015, VUZF, S., s. 20-24)

ЕС, 2015. *Overview of EPA Negotiations*, updated January 2015. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/september/tradoc_144912.pdf.

Eurostat, *EU trade since 1988 by SITC database (DS-018995)*, available at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, last accessed on 10.12.2015.

Stefanova, J., 2014. *Consolidations among EU Stock exchanges. A Comparative Study of Current and Potential Consolidation Processes Among EU Stock Exchanges*. Lambert Academic Publishing. ISBN: 978-3-659-59065-8.